ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Ο Ρήγας και ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός στη Θεσσαλία

Βόλος

5 & 6 Νοεμβρίου, 2021

Συνεδριακό Κέντρο Θεσσαλίας Ι.Μ.Δ. Μελισσάτικα Βόλου

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ιωμέλον

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, δια της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητος

Ιερά Μητρόπολις Δημητριάδος & Αλμυρού

Ελληνική Δημοκρατία
Περιφέρεια Θεσσαλίας
Περιφερειακές Ενότητες Μαγνησίας & Β. Σποράδων

Εργαστήριο Λαογραφίας & Κοινωνικής Ανθρωπολογίας - Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

πρόγραμμα

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Παρασκευή 5 Νοεμβρίου 2021

21:00 – 21:30 Συζήτηση 17:00 – 18:00
Εγγραφές – Χαιρετισμοί

Α΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ:
Το έργο του Ρήγα και ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Προεδρείο:
Μανόλης Βαρβούνης, Καθηγητής Τ.Ι.Ε. Δ.Π.Θ.

18:00 – 21:00 (Εισηγήσεις, 15 λεπτών)

Δημήτριος Καραμπερόπουλος, Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής. Μελετητής Ρήγα Βελεστινλή. Πρόεδρος Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα.
Η πρωτοποριακή διαφωτιστική δράση του Ρήγα Βελεστινλή για την αποτίναξη της σκλαβιάς.

Κώστας Μαλαφάντης, Καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών
Παιδαγωγικά στοιχεία στο έργο του Ρήγα Βελεστινλή.

Δρα Κατερίνα Πολυμέρου-Καμηλάκη, Ομότιμη Ερευνήτρια, τ. διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνης Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.
Οι νέες ιδέες και επιστημονικές απόψεις στο έργο του Ρήγα Βελεστινλή απέναντι στις παραδοσιακές πρακτικές και αντιλήψεις.

Αντώνης Σμυρναίος, Αναπληρωτής Καθηγητής Νεοελληνικής Ιστορίας, Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης και Διδακτικής της Ιστορίας
Η «ανάσχεση του Διαφωτισμού» στη μετεπαναστατική Ελλάδα: οι ενστάσεις των προτεσταντών ιεραποστόλων.

Δημήτρης Παντελοδήμος, ομότιμος καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.
Η στάση των Θεσσαλών Λογίων απέναντι στη Γαλλική Επανάσταση και τον Ναπολέοντα.

Δρ Γεώργιος Κοντομήτρος, Γενικός Γραμματέας Ε.Θ.Ε.
Ο Ρήγας και ο φωτισμός του Γένους - Η περίπτωση του παιχνιδιού ιστορικών γνώσεων του Peter Friedrich Catel και η ενδεχόμενη αξιοποίησή του από τον Ρήγα.

Αλέξανδρος Καπανιάρης, Δρ Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του ΔΠΘ
Νεοελληνικός Διαφωτισμός και Εκπαίδευση στο Πήλιο πριν την Επανάσταση του 1821», Τεκμήρια μέσα από τους θησαυρούς των Πηλιορείτικων Δημόσιων Ιστορικών Βιβλιοθηκών Ζαγοράς και Μηλεών.

21:00 – 21:30 Συζήτηση

Σάββατο 6 Νοεμβρίου 2021

08:30 - 09:00 Εγγραφές

Β΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ:
Νεοελληνικός Διαφωτισμός και Εκπαίδευση στη Θεσσαλία

Προεδρείο:
Αντώνης Σμυρναίος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

9:00 – 11:00 (6 εισηγήσεις 15 λεπτών)

Ηλίας Τεμπέλης, Καθηγητής Φιλοσοφίας στον Τομέα Ανθρωπιστικών και Πολιτικών Επιστημών της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων:
Ολλανδικές επιδράσεις στον θεσσαλικό Διαφωτισμό.

Αννίτα Πρασσά, Δρ Ιστορίας, Προϊσταμένη Γενικών Αρχείων του Κράτους Μαγνησίας
Κωνσταντίνος Κούμας. Η διαμόρφωση ενός λόγιου του Διαφωτισμού.

Θεόδωρος Νημάς, Φιλόλογος, Δρ Ιστορίας της Εκπαίδευσης
Η Εκπαίδευση στη Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και συμβολή της Εκκλησίας στην ίδρυση και λειτουργία σχολείων.

Χρήστος Ξενάκης, Δρ Φυσικών Επιστημών
Το μεταφραστικό έργο των Μηλιωτών λογίων Άνθιμου Γαζή και Δανιήλ Φιλιππίδη στις φυσικές επιστήμες και η συνεισφορά τους στη διαμόρφωση της νέας ελληνικής επιστημονικής ορολογίας.

Αικατερίνη Ζαμπανιώτη, Εκπαιδευτικός, Υποψήφια Διδάκτωρ Π.Τ.Δ.Ε Α.Π.Θ
Δανιήλ ο Μάγνης: λόγιος Φιλικός και Διδάσκαλος του Γένους.

Δημοσθένης Χατζηλέλεκας, Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
Η Μελέτη των Φυσικών Επιστημών, από τον Θεσσαλό Λόγιο-Παιδαγωγό π. Στέφανο Κομμητά, μέσα από τα αδημοσίευτα αυτόγραφα χειρόγραφά του.

11:00 – 11:30 Συζήτηση
11:30 – 12:00 Διάλλειμα – Καφές

Γ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ:
Κείμενα και παιδαγωγικές διαστάσεις

Προεδρείο:
Ιωάννης Δ. Βαραλής, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας & Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

12:00 – 13:30 (Εισηγήσεις 15 λεπτών)

Δρ Χαράλαμπος Στεργιούλης, Μεταδιδακτορικός ερευνητής-Δρ. Βυζαντινής Φιλολογίας Α.Π.Θ., Πρόεδρος Φ.Ι.Α.Λ.ΕΘ.
Οι Νεομάρτυρες της Θεσσαλίας ως φορείς πνευματικής αναγέννησης των υπόδουλων Θεσσαλών.

Νίκος Αγιώτης, Επιστημονικός συνεργάτης της Ακαδημίας των Επιστημών Βερολίνου-Βρανδεμβούργου
Όψεις της διδακτικής δραστηριότητας στις μονές της Θεσσαλίας κατά τον 18ο αι.: Τα αριστοτελικά χειρόγραφα της Ι. Μ. Κορώνας.

Μιχάλης Λαφαζάνης, Διδάκτορας της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Το παιδαγωγικό έργο και οι μαθητές του Ιωάννη Πέζαρου.

Γεωργία Κολέτσιου, Υποψ. Διδάκτωρ ΙΑΚΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Ιωάννης Δ. Βαραλής, Αναπληρωτής Καθηγητής ΙΑΚΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Μια παιγνιώδης παίδευση στον Άγιο Γεώργιο Ζαγοράς και ο πατριάρχης Καλλίνικος.

Ναυσικά Μουλά, Φιλόλογος, Πρόεδρος του Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων
Οι απελευθερωτικές ιδέες μέσα από τις λέξεις στην «Ελληνική Νομαρχία».

13:30 – 14:00 Συζήτηση
14:00 – 14:15 Συμπεράσματα
14:30 Γεύμα

Εκδόσεις ιδιόμελον
ιδιόμελον

Διάθεση - Διανομή: Βιβλιοπωλείο «Ο Λύχνος»,
Κ. Καρτάλη 160, τ.κ. 38221, τηλ. & fax 2421032916

Χρονολογία έκδοσης: 2021

ISBN: 978-618-84595-7-1

Επιμέλεια: Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Αλέξανδρος Γ. Καπανιάρης

Καλλιτεχνική επιμέλεια: Αποστολία Παλάσκα
Σχεδιασμός – Εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες «ΠΑΛΜΟΣ»

Φωτογραφία εξωφύλλου: Πορτρέτο του Ρήγα, έργο άγνωστου ζωγράφου.
Συλλογή: Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας και Βορείων Σποράδων - Περιφέρεια Θεσσαλίας

Φωτογραφίες έκδοσης: Δημόσια Ιστορική Βιβλιοθήκη Ζαγοράς και Μηλεών

Τόμος περιλήψεων των ανακοινώσεων του Πανελλήνιου Επιστημονικού Συνεδρίου **«Ο Ρήγας και ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός στη Θεσσαλία»**
- Εργαστήριο Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
- Περιφέρεια Θεσσαλίας
- Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, δια της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητος
- Ιερά Μητρόπολις Δημητριάδος & Αλμυρού, Πολιτιστικός φορέας της Ιεράς Μητρόπολης Δημητριάδος & Αλμυρού «Μαγνήτων Κιβωτός», για τη διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος

Βόλος, 5-6 Νοεμβρίου 2021

Συνεργαζόμενοι Πολιτιστικοί- Επιστημονικοί φορείς:
- ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΚΙΒΩΤΟΣ «για τη διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος» (Βόλος)
- Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών (Βόλος)
- Γενικά Αρχεία του Κράτους – Γ.Α.Κ. Μαγνησίας (Βόλος)
- Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα (Βελεστίνο)
- Εταιρία Θεσσαλικών Ερευνών (Βόλος)
- Φιλολογικός, Ιστορικός, Λογοτεχνικός Σύνδεσμος (Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) Τρικάλων (Τρίκαλα)
- Σύνδεσμος Φιλολόγων ν. Λάρισας (Λάρισα)
- Φίλοι της Βιβλιοθήκης - Για την υποστήριξη των Βιβλιοθηκών του Δήμου Τυρνάβου (Τύρναβος)
- Μουσείο Πόλης Καρδίτσας (Καρδίτσα)
- Φιλολογική Ιστορική Αρχαιολογική Λαογραφική Εταιρεία Θεσσαλίας (Λάρισα)

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος,
δια της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητος
Εργαστήριο Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Περιφέρεια Θεσσαλίας
Ιερά Μητρόπολις Δημητριάδος & Αλμυρού
Πολιτιστικός φορέας της Ιεράς Μητρόπολης Δημητριάδος & Αλμυρού «Μαγνήτων Κιβωτός», για τη διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος

Περιλήψεις Ανακοινώσεων

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

«Ο ΡΗΓΑΣ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ»

Βόλος, 5-6 Νοεμβρίου 2021

Επιμέλεια:
Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Αλέξανδρος Γ. Καπανιάρης

Βόλος 2021

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δημητριάδος & Αλμυρού, κ. Ιγνάτιος
Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λαρίσης & Τυρνάβου, κ. Ιερώνυμος
Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος & Φαναριοφερσάλων, κ. Τιμόθεος
Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Τρίκκης & Σταγών, κ. Χρυσόστομος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Μανώλης Βαρβούνης, Καθηγητής Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας Δ.Π.Θ., Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής για την διοργάνωση των δέκα Διεθνών Επιστημονικών Συνεδρίων για την Ελληνική Επανάσταση του 1821 (2012 - 2021) της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητος.

Γραμματέας

Δρ Αλέξανδρος Γ. Καπανιάρης, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας Δ.Π.Θ, Οργανωτικός Γραμματέας της Μαγνήτων Κιβωτού, Μέλος Σ.Ε.Π. Ε.Α.Π.

Μέλη

Αντώνιος Σμυρναίος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Νεοελληνική Ιστορία, Ιστορία της Νεοελλ. Εκπαίδευσης και Διδακτική της Ιστορίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Ιωάννης Δ. Βαραλής, Αναπληρωτής Καθηγητής, Βυζαντινή αρχαιολογία και αρχιτεκτονική, εικονογραφία και γλυπτική, μεταβυζαντινή ζωγραφική, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας & Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Δρα Κατερίνα Πολυμέρου-Καμηλάκη, τ. διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνης Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, μέλος της Επιτροπής 2021 200 χρόνια μετά την Ελληνική Επανάσταση, Πρόεδρος της Επιτροπής για την προβολή και ενίσχυση της ελληνικής χειροτεχνίας από το υπουργείο Ανάπτυξης

Δρ Δημήτριος Καραμπερόπουλος, Πρόεδρος της Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα

Δρ Αννίτα Πρασσά, Ιστορικός, Προϊσταμένη των Γενικών Αρχείων του Κράτους Μαγνησίας

Δρ Χαράλαμπος Στεργιούλης
Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Πρόεδρος Φ.Ι.Α.Λ.Ε.Θ.

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Αρχιμανδρίτης Επιφάνιος Οικονόμου

Μέλη

Νικόλαος Τσούκας, Γενικός Γραμματέας της Μαγνήτων Κιβωτού

Αντώνιος Πλαγεράς, Ταμίας της Μαγνήτων Κιβωτού

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Σκοπός του Συνεδρίου είναι, μέσα από τη συμμετοχή διακεκριμένων Ελλήνων επιστημόνων και μελετητών, να αναδειχθούν και να συζητηθούν νέα ευρήματα και νέοι προβληματισμοί, να δοθούν νέες ερμηνείες σε ήδη γνωστά ζητήματα, και παραλλήλως, να παρουσιαστεί νέο ερευνητικό υλικό για το οποίο δεν έχει ενημερωθεί η επιστημονική κοινότητα. Μια τέτοιου είδους συλλογική και οργανωμένη ανταλλαγή απόψεων θα αποτελέσει σημείο αναφοράς στην επανεκτίμηση του νεοελληνικού διαφωτισμού στη Θεσσαλία αλλά και του έργου του Ρήγα Βελεστινλή.

Το Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο εκτείνεται σε δύο θεματικούς άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά το πνευματικό περιβάλλον του διαφωτισμού, με το οποίο συνδέθηκε ο Ρήγας και η διασύνδεση του με αξιόλογους Έλληνες λογίους της εποχής. Ο δεύτερος άξονας αφορά του λόγιους και ιερομονάχους που συνδέθηκαν με τον διαφωτισμό και την εκπαίδευση στη Θεσσαλία. Άλλωστε η Θεσσαλία ανέδειξε πολλούς διαφωτιστές όπως τους : Ρήγα Βελεστινλή, Άνθιμο Γαζή, Δανιήλ Φιλιππίδη, Κωνσταντίνο Κούμα, Γρηγόριο Κωνσταντά, Διονύσιο Πύρρο, Στέφανο Δούγκα, Δημήτριο Αλεξανδρίδη, Ιωάννη Πέζαρο, Δημήτριο Γοβδελά, Κωνσταντίνο Οικονόμο, Ιωάννη Οικονόμο Λογιώτατο, Χριστόφορο Περραβό, Επιφάνιο Δημητριάδη, Στέφανο Κομμητά, Θεόκλητο Φαρμακίδη, Ζήση Κάβρα, κ.ά.

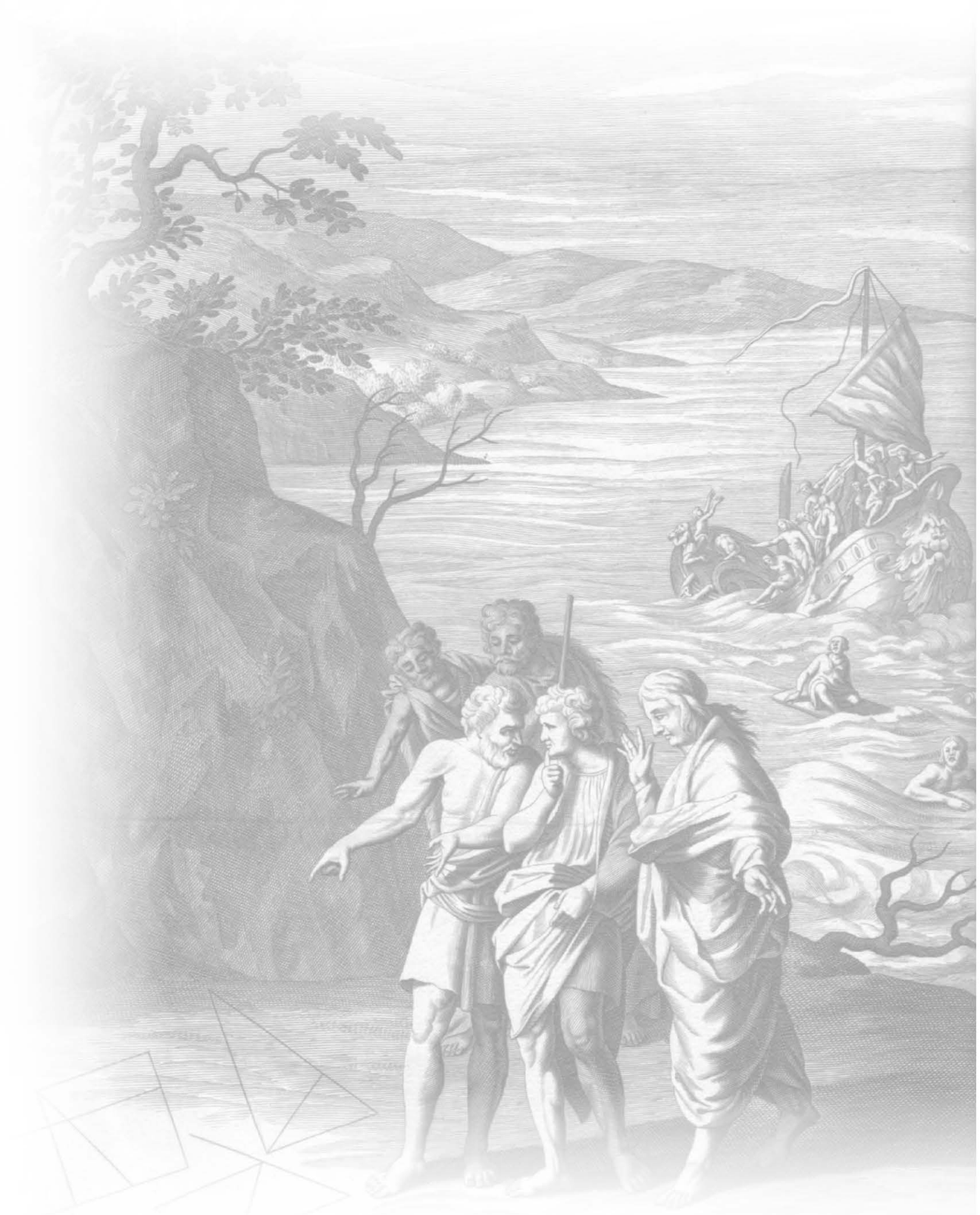

1. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΡΉΓΑ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Δημήτριος Καραμπερόπουλος
Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής, Πρόεδρος Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης
Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα.
karamber@otenet.gr

Η πρωτοποριακή δράση του Ρήγα Βελεστινλή για την αποτίναξη της σκλαβιάς

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα τόσα χρόνια σκλαβιάς στον Οθωμανό δυνάστη οι Έλληνες ραγιάδες είχαν τον κρυφό πόθο για την αποτίναξή της και το ερώτημά τους ήταν, πώς, με ποιον τρόπο θα απελευθερωθούν. Και για πρώτη φορά ο Ρήγας δίνει απάντηση με το συγκεκριμένο στρατηγικό σχέδιο της επανάστασή του.

Πρώτα θέλησε να εμψυχώσει τους σκλαβωμένους με τον Θούριο και τον Ύμνο Πατριωτικό για να πάρουν τα όπλα. Να σμιλέψει την ιστορική συνείδησή τους με τα Ολύμπια και τον Νέο Ανάχαρσι δείχνοντάς τους ποιων προγόνων ήταν απόγονοι. Να δώσει στους Έλληνες τον Μέγα Αλέξανδρο για πρότυπο ανδρείας, αγωνιστικότητας και αποτελεσματικότητας.

Μετά σχεδίασε τον ένοπλο αγώνα, που θα άρχιζε από την Πελοπόννησο από τους ένοπλους πληθυσμούς των Μανιατών, και στη συνέχεια μαζί με τους άλλους εξασκημένους στον πόλεμο, τους Σουλιώτες και τους κλεφταρματωλούς. Για την εκπαίδευση των σκλαβωμένων στην τέχνη του πολέμου εξέδωσε στρατιωτικό εγχειρίδιο και συνιστούσε την χρήση της ξιφολόγχης που εκείνα τα χρόνια άρχισε η χρήση της στις μάχες.

Και ολοκληρώνει το σχέδιό του με τον δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας του απελευθερωμένου μετά την επανάστασή του Βαλκανικού χώρου Βαλκανικού χώρου, αντί της κληρονομικής εξουσίας. Συνέταξε το Σύνταγμά του και εξέδωσε τους πολιτικούς χάρτες του συγκεκριμένου χώρου, όπου ήταν η Οθωμανική αυτοκρατορία, και μετά θα λειτουργούσε η δημοκρατική του πολιτεία.

Η μοίρα όμως της ιστορίας άλλα είχε στο νου της. Ο Ρήγας προδόθηκε από έναν Έλληνα έμπορο στην Τεργέστη και μετά έξι μήνες βασανιστήρια στραγγαλίστηκε στον Ιούνιο του 1798 μαζί με άλλους επτά Συντρόφους του.

Όμως τον δρόμο που χάραξε ο Ρήγας, τώρα η επανάσταση, όλοι στην επανάσταση και με τις δικές μας δυνάμεις η επανάσταση, τον ακολούθησαν στη συνέχεια ο Ανώνυμος ο Έλλην το 1806, οι Φιλικοί το 1814 και οι επαναστάτες του 1821, με αποτέλεσμα την λευτεριά. Γι' αυτό και ο Ρήγας αποκαλείται πατέρας της Ανεξαρτησίας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Βαλκανικός χώρος, Ρήγας, Επανάσταση, Σύνταγμα

Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης
Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος
kmalafant@primedu.uoa.gr

Παιδαγωγικά στοιχεία στο έργο του Ρήγα Βελεστινλή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εισήγηση αποσκοπεί στην ομαδοποίηση και παρουσίαση των παιδαγωγικών στοιχείων, δηλαδή των συμβόλων, εννοιών και πραγματεύσιμων ιδεών και διδακτικών αξιών, που εντοπίζονται κυρίως στο πρωτότυπο έργο του μεγάλου διδάχου και επαναστάτη του Γένους Βελεστινλή, μέσα από την αναδίφηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Με αφορμή αυτά που ο ίδιος σημειώνει στο Σχολείον των ντελικάτων εραστών ως «απαρχή των κόπων του», μεταφράζοντας δηλαδή γαλλικά κείμενα με μυθιστορηματικές ιστορίες, χωρίς να μνημονεύσει συγγραφέα, με σκοπό «να ηδύν[ει] και να ωφελήσ[ει] τον αναγνώστην [τ]ου», συγκεντρώνουμε και σχολιάζουμε από παιδαγωγική πλευρά τα σημαντικότερα χωρία εκείνα και το πνεύμα των συγγραμμάτων του, που αποδεικνύουν τις ολοκληρωμένες παιδαγωγικές αρχές που διέπουν και διατρέχουν όλο το έργο του Ρήγα, με σημαντικότερη την ιδέα της παιδείας και της συνακόλουθης αγάπης του δασκάλου για τον μαθητή.

Ο Ρήγας, καθώς εμφορείται από τις αρχές του όψιμου Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, αρχές που κυρίως αποτυπώνονται στο έργο του Νέα Πολιτική Διοίκησις, αναπτύσσει μέσα του μια κριτική αντιμετώπιση της παιδείας ως αναγέννησης ρόλων και ιδανικών με πολιτικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Στο δικό του έργο του η λειτουργία του πολίτη εντός της δημοκρατίας είναι κύριος παράγοντας πολιτικής παιδείας. Έτσι, η παιδαγωγικότητα του έργου του δεν εξαντλείται στην απλή μεταφορά των παιδαγωγικών αρχών του Γαλλικού Διαφωτισμού, αλλά στον νεοελληνικό εγκεντρισμό τους με την προβολή της εκπαίδευσης ως αναπαλλοτρίωτου δικαιώματος, που θα εγγυηθεί την ισονομία, την ελευθερία, το δίκαιο των πολιτών και κυρίως την ίδια την ύπαρξη του έθνους.

Στον χαρακτηρισμό του ως «οραματιστή» η υπόνοια του ουτοπισμού δεν έχει θέση, καθώς ακόμη και το θεωρητικό υπόβαθρο της παμβαλκανικής εξεγέρσεως, όπως αυτή διασαλπίζεται στον Θούριο, έχει ως βάση την αναγνώριση της πολυπολιτισμικότητας και της εθνικής παιδείας με ευθύνη και αφοσίωση στις αξίες εκείνες που συνέχουν την ψυχή του ελληνικού λαού. Ορισμένα από τα βιβλία που εξέδωκε, κάλλιστα μπορούν να χαρακτηριστούν εγχειρίδια διακτικής σκοπιμότητας και εθνικής πατριδογνωσίας, ως ένα είδος πολυβιβλίου της εποχής, κατάλληλα για τους έφηβους μαθητές. Απώτερος στόχος της εισήγησής μας είναι το παιδαγωγικό όραμα του Ρήγα να προβάλει ακέραιο και αλώβητο μέσα από το πέρασμα τεσσάρων αιώνων ιστορικής μελέτης του.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Ρήγας Βελεστινλής, Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Παιδαγωγική, μετάφραση, μετακένωση, νεοελληνική γλώσσα, πατριδογνωσία

Δρα Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη

Ομότιμη Ερευνήτρια, τ. διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνης Λαογραφίας
της Ακαδημίας Αθηνών, μέλος της Εθνικής Επιτροπής Ελλάδα 2021.
polymer@academyofathens.gr

Οι νέες ιδέες και επιστημονικές απόψεις στο έργο του Ρήγα Βελεστινλή απέναντι στις παραδοσιακές πρακτικές και αντιλήψεις

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Είναι γνωστό ότι κατά τη δεκαετία 1790 – 1800 συντελείται πραγματική κοσμογονία στον χώρο των νέων ιδεών και η σύγκρουση με τις ως τότε ισχύουσες θεωρίες είναι σφοδρή. Εκτός από το Φυσικής Απάνθισμα και το Σχολείον των Ντελικάτων εραστών του Ρήγα κυκλοφορεί η Νεωτερική Γεωγραφία (1791)24, αφορίζεται ο Χριστόδουλος Παμπλέκης (1733-1793)25, ο Σέργιος Μακραίος (1734/40-1819) μάχεται υπέρ της παραδοσιακής γεωκεντρικής κοσμολογίας.

Η επιστήμη η οποία αναπτύχθηκε στη Δύση στηρίζεται, ως γνωστόν, στην κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας με την καινοτόμο και ορθολογική αντίληψη του κόσμου ως εύτακτου συνόλου, που λειτουργεί με νόμους. Η ελληνική μεταπήδηση από τον μύθο στη γνώση ήταν η απαρχή της επιστήμης και της φιλοσοφίας. Η γνώση της φύσης αποτελούσε μέρος της φιλοσοφίας. Η δημιουργία της σύγχρονης επιστήμης αναβίωσε την ελληνική επιστήμη, την συνέχισε και την ξεπέρασε. Αυτό δεν συνέβη με τους Έλληνες, απογόνους των "ευκλεεστάτων Αριστοτέλους και Πλάτωνος», οι οποίοι, επειδή "εκαταφρόνησαν την παιδείαν..», περιέπεσαν στην αμάθεια. Όταν ωστόσο «ελλείπωσιν αι ορθαί εξηγήσεις και ερμηνείαι των πραγμάτων και αναπληρώνουσι την έλλειψίν των μύθοι γραώδεις βλαβερώτεροι πολύ εκφυλίζοντες και κατακρημνίζοντες τον ηγεμόνα νουν του ανθρώπου».

Ο Ρήγας "τοις οπωσδήποτε σπουδής μετέχουσι, την φιλοσοφίαν δι' αυτών εις την Ελλάδα επανακαλέσαι γλιχόμενος" επιχειρεί την ανατροπή μέσα από την αλλαγή της νοοτροπίας των λαϊκών στρωμάτων με την αντιπαράθεση της επιστημονικής σκέψης στη θέση της πρόληψης και της δεισιδαιμονίας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Ρήγας, πρόληψη, δεισιδαιμονία, διαφωτισμός, Φυσικής Απάνθισμα, Σχολείον των ντελικάτων εραστών.

Αντώνιος Σμυρναίος
Αναπληρωτής Καθηγητής, Νεοελληνική Ιστορία, Ιστορία της Νεοελλ. Εκπαίδευσης
και Διδακτική της Ιστορίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
smirnaios@uth.gr

Η «ανάσχεση του Διαφωτισμού» στη μετεπαναστατική Ελλάδα: οι ενστάσεις των προτεσταντών ιεραποστόλων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εισήγηση αυτή θα επιχειρήσει να προβληματοποιήσει ένα αξίωμα της σύγχρονης νεοελληνικής ιστοριογραφίας που αφορά την «ανάσχεση του Διαφωτισμού» στην ελληνική κοινωνία κατά τη μετεπαναστατική περίοδο. Υποστηρικτής αυτού του αξιώματος θεωρείται ο Κ.Θ. Δημαράς, ο οποίος μέσα από τη μελέτη ιστορικών πηγών της υπό εξέταση εποχής προσπάθησε να δείξει ότι η Ελληνική Επανάσταση έθεσε εντέλει ένα φραγμό στη ευρεία διασπορά των διαφωτιστικών ιδεών στο νεοελληνικό κρατίδιο, παρά τις ποικίλες εντέλει επιβιώσεις τους, τις οποίες και ο ίδιος απαριθμεί. Οι περιπτώσεις των Μ. Ρενιέρη, Σ. Κουμανούδη, Ν. Σαρίπολου, Ε. Αντωνιάδη, Π. Καλλιγά, Μ. Ποτλή, Α. Σούτσου Α. Λασκαράτου, Π. Συνοδινού, Κ. Ραγκαβή, κ.ά., παρουσιάζονται από τον Δημαρά, αλλά και από άλλους μελετητές στη συνέχεια, ως νησίδες μέσα σε ένα πέλαγος αντιδιαφωτιστικού, ρομαντικού συντηρητισμού, ο οποίος ποδηγέτησε την τότε ελληνική κοινωνία. Η αντίληψη αυτή όμως θα μπορούσε να αμφισβητηθεί από την δυναμική συμπαρουσία και επιρροή πολλών φιλο-διαφωτιστικών παραγόντων, οι οποίοι εντέλει έδρασαν με αποτελεσματικό τρόπο για να υπονομεύσουν την παραδοσιακή πίστη των κατοίκων του νεοελληνικού κρατιδίου. Η κατάργηση τετρακοσίων μοναστηριών από τους Βαυαρούς και οι συχνές επιθέσεις φιλελεύθερων εφημερίδων, όπως η *Αθηνά*, εναντίον μοναχών, ιερέων και ιεραρχών, για την πραγματική η φημολογούμενη συμπεριφορά τους, καθώς και εναντίον των ιερών λειψάνων και των θαυματουργών εικόνων, αποτελούν δυο μόνο από αυτούς τους παράγοντες. Το αξίωμα της «ανάσχεσης του Διαφωτισμού» όμως φαίνεται να αμφισβητούν και οι μαρτυρίες των προτεσταντών ιεραποστόλων, οι οποίοι έδρασαν στην ελληνική επικράτεια τα μετεπαναστατικά χρόνια μέσα στο πλαίσιο της γιγαντιαίας επιχείρησης εκπροτεσταντισμού της οικουμένης που είχαν αναλάβει από τις αρχές του 19ου αιώνα ιεραποστολικές εταιρείες κυρίως των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας. Ως Πρεσβυτεριανοί, Congregationalists, Αγγλικανοί ή Βαπτιστές, οι Ευαγγελικοί αυτοί ιεραπόστολοι, παρά τις δογματικές ή τελετουργικές διαφορές τους, διακατέχονταν και πρόβαλλαν ένα ενιαίο πνεύμα συγγενές μεν με εκείνο του μετριοπαθούς Διαφωτισμού, αλλά με εντονότερες αντιμυστηριακές και λογοκρατούμενες τάσεις, που έπληττταν καίρια θεμελιώδεις παραδοχές της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Παρόλα αυτά διατείνονταν ότι, εκτός από το πρόβλημα της «δεισιδαιμονίας» που, σύμφωνα με την εκτίμησή τους, κυριαρχούσε στις κατώτερες τάξεις εκείνων των «κατ' όνομα» μόνο Ορθόδοξων χριστιανών, ένα σημαντικό εμπόδιο στην προσηλυτιστική αποστολή τους ήταν επίσης η επικράτηση των αθεϊστικών ιδεών που πήγαζαν από τον Γαλλικό Διαφωτισμό και επηρέαζαν όμως τις μεσαίες και ανώτερες τάξεις της ελληνικής κοινωνίας, αλλά και κάποιους ιερωμένους. Ευρισκόμενοι λοιπόν ανάμεσα στην κοραϊκή «Σκύλλαν της αθεΐας και την Χάρυβδιν της δεισιδαιμονίας», πρότειναν στους Νεοέλληνες, με το κύρος της υπέρτερης μόρφωσης, της πολιτισμικής υπεροχής, αλλά απολαμβάνοντας και την σταθερή υποστήριξη της βασιλικής αυλής, πολιτικών, λογίων, δημοσιογράφων και ξένων διπλωματών, μια «μέση οδό», την, κατ' αυτούς, μόνη κατάλληλη για την εσωτερική αναμόρφωση της νηπιάζουσας ακόμη πολιτείας τους. Η παρούσα εισήγηση, βασισμένη στα ιεραποστολικά αρχεία αλλά και σε εφημερίδες της εποχής, θα προσπαθήσει να εντάξει αυτές τις προτεσταντικές ενστάσεις μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο δυναμικής επιβίωσης του Διαφωτισμού, ο οποίος φαίνεται πώς εξακολουθούσε να ασκεί ιδιαίτερα σημαντική επιρροή σε πολλαπλές εκφάνσεις του ελληνικού 19ου αιώνα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Διαφωτισμός, προτεστάντες ιεραπόστολοι, 19ος αιώνας

Δημήτριος Ν. Παντελοδήμος.
Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.
nikolaspan30@yahoo.com

Η στάση των Θεσσαλών Λογίων απέναντι στη Γαλλική Επανάσταση και τον Ναπολέοντα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πρώτοι οι Δημητριείς Γρηγόριος Κωνσταντάς και Δανιήλ Φιλιππίδης σχολιάζουν την έναρξη της Γαλλικής Επανάστασης στο προδρομικό έργο τους «Γεωγραφία Νεωτερική» που εκδόθηκε στην Βιέννη το 1791. Αναζητούν τα αίτια και τις αφορμές της έκρηξης του 1789 και περιγράφουν τα βασικά χαρακτηριστικά της πολιτειακής μεταβολής, προσπαθώντας να συλλάβουν το νόημα και τη σημασία της για την ανθρωπότητα και ιδιαίτερα για τους υπόδουλους συμπατριώτες τους, οι οποίοι γίνονται κοινωνοί των επιτευγμάτων του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Αργότερα όμως, ως αυτόπτες μάρτυρες τρομερών γεγονότων στο Παρίσι την περίοδο της Τρομοκρατίας θα εκφράσουν την αγωνία τους για την «ακαταστασία» των πολιτικών πραγμάτων.

Ο επαναστάτης Ρήγας Βελεστινλής εφαρμόζει πρόγραμμα ηθικοπλαστικής αναγέννησης του νέου Ελληνισμού με βάση σχετικά έργα των Ρεστίφ Ντε Λα Μπρετόν, Μαρμοντέλ, Μεταστάζιο και Αββά Μπαρτελεμύ, συγγράφει επαναστατικά στιχουργήματα και εγκολπώνεται τις ριζοσπαστικές ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Ο Ρήγας αποτελεί μοναδική περίπτωση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, αφού δεν περιορίστηκε σε ιδεολογικές θεωρήσεις, αλλά προετοίμασε τον Αγώνα της Παλιγγενεσίας και καθόρισε το Συνταγματικό Χάρτη διακυβέρνησης των λαών της Βαλκανικής. Πρότυπά του η Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη και το Ιακωβινικής εμπνεύσεως Γαλλικό Σύνταγμα του 1793, στο οποίο όμως επιφέρει πρωτοποριακές αλλαγές σε ζητήματα που έγιναν θεσμοί κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα, όπως η υποχρεωτική εκπαίδευση αρρένων και θηλέων, η στράτευση των γυναικών, η κοινωνική πρόνοια και η δανειακή ενίσχυση των αγροτών.

Ο γιατρός και συντάκτης του «Ελληνικού τηλέγραφου» στην Βιέννη Δημήτριος Αλεξανδρίδης δημοσιεύει χωρίς να σχολιάζει τα γεγονότα της αυτοκρατορίας του Ναπολέοντα και μετά την πτώση του καταχωρίζει έμμετρα κείμενα με θέμα την εξορία του στην Αγία Ελένη.

Ο Στέφανος Κομμητάς, ο συνεπέστερος εκ των αρχαϊστών, κατακρίνει τους Γάλλους φιλόσοφους του 18ου αιώνα, ενώ ο Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων εισάγει νεωτερικά Γαλλικά εγχειρίδια στη Σχολή της Σμύρνης, διατηρεί όμως επιφυλάξεις για τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, συμμορφούμενος προς τη στάση του Οικουμενικού Θρόνου.

Την πιο αυστηρή κριτική ασκεί ο Κωνσταντίνος Κούμας στο 12τομο έργο του «Ιστορίαι των Ανθρωπίνων Πράξεων». Χαρακτηρίζει την πολιτική μεταβολή της Γαλλίας ως ολέθρια φωτιά, η οποία απλώθηκε σε ολόκληρη την Ευρώπη, «έφαγεν αναρίθμητα πλούτη και εξαπέστειλεν εις τον Άδην πολλάς μυριάδας ψυχών». Αρνητική είναι και η γνώμη του και για τους Φιλόσοφους, επειδή «διά των στραβών και αφηρημένων ιδεών των έφεραν την μεταπολίτευσιν» με πρωταγωνιστές βδελύγματα της κοινωνίας. Ανάλογη είναι και η στάση του απέναντι στον Ναπολέοντα, του οποίου αναγνωρίζει τη στρατηγική μεγαλοφυΐα, αλλά τον θεωρεί αίτιο μεγάλων δεινών που του εξασφάλισαν την προσωνυμία «εχθρός της Ευρώπης».

Αντίθετη άποψη είχε ο συνεργάτης του Ρήγα Χριστόφορος Περραιβός, ο οποίος στον « Ύμνον Πατριωτικόν παρ' όλης της Γραικίας προς τον Αρχιστράτηγον Μπονοπάρτε» το 1798, εκφράζει τον ενθουσιασμό των κατοίκων της Κέρκυρας μετά την άφιξη εκεί των Γαλλικών στρατευμάτων που θα απελευθέρωναν την Ελλάδα με την προέλαση του μεγάλου Στρατηλάτη.

Τέλος, ο Άνθιμος Γαζής μεσολαβεί το 1809 ώστε να φθάσει στα χέρια του Αυτοκράτορα των Γάλλων «Ωδή» γραμμένη στα Αμπελάκια, στην οποία ο ανώνυμος στιχουργός σε αρχαΐζουσα γλώσσα εκλιπαρεί τον Ναπολέοντα να απελευθερώσει την Ελλάδα από τον βάρβαρο ζυγό και να τιμωρήσει τους εχθρούς της ανθρωπότητας.

Οι θετικές ή αρνητικές αντιδράσεις των Θεσσαλών λογίων απέναντι στο κοσμοϊστορικό γεγονός της Γαλλικής Επανάστασης και της Αυτοκρατορίας του Ναπολέοντα, οφείλονται αφενός στις διαφορετικές συνθήκες, πολιτικές, κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές κάτω από τις οποίες διαβίωναν την περίοδο εκείνη οι Έλληνες λόγιοι και αφετέρου στην διαφορά ιδιοσυγκρασίας που τους χαρακτηρίζει, παρόλο που κοινός στόχος όλων ήταν η ανάσταση του Γένους.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Γαλλική Επανάσταση, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Εκπαίδευση

Γεώργιος Κοντομήτρος
Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Γραμματέας
της Εταιρείας Θεσσαλικών Ερευνών
gkonto153@gmail.com

Ο Ρήγας και ο φωτισμός του Γένους - Η περίπτωση του παιχνιδιού ιστορικών γνώσεων του Peter Friedrich Catel και η ενδεχόμενη αξιοποίησή του από τον Ρήγα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όλος ο βίος του Ρήγα αναλώθηκε στη συμβολή του στην αποτίναξη των δεσμών του Γένους, στην κατάκτηση της πολιτικής και πνευματικής ελευθερίας και στο άνοιγμα των προοπτικών για τη μετέπειτα δημιουργική πολιτιστική και κάθε άλλου είδους λαμπερή πορεία. Στις προϋποθέσεις αυτής της προοπτικής ανήκει ασφαλώς η προσπάθεια για τον φωτισμό του Γένους και ιδιαίτερα της νεολαίας, η οποία θα επωμιζόταν το κύριο βάρος της στοχοθεσίας. Οι προσπάθειες του Ρήγα με επίκεντρο τον φωτισμό διαπνέουν το σύνολο του έργου του. Μία διάσταση του φωτισμού είναι και η γνώση της ιστορίας ως καίρια διαδικασία αυτογνωσίας. Τον Ρήγα τον απασχόλησε βέβαια αυτή η διάσταση. Όταν προδόθηκε ο Ρήγας, στις αποσκευές του που κατασχέθηκαν καταγράφηκε και ένα βιβλίο του Κάτελ, γραμμένο στη γερμανική. Επρόκειτο για το πρώτο παιχνίδι ιστορικών γνώσεων και αφορούσε τους βίους 480 προσώπων της αρχαίας και της νεότερης ιστορίας. Στην παρούσα εισήγηση θα παρουσιαστεί το εν λόγω βιβλίο και θα διερευνηθεί η σκοπιμότητα του Ρήγα να το εντάξει στο επαναστατικό υλικό που έφερε μαζί του στην προσπάθεια μετεγκατάστασής του από τη Βιέννη στον ελλαδικό χώρο.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Φωτισμός του Γένους, Catel, παιγχνίδι ιστορικών γνώσεων, Ρήγας

Αλέξανδρος Καπανιάρης
Δρ Ψηφιακής Λαογραφίας, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Τμήμα Ιστορίας
και Εθνολογίας του Δ.Π.Θ., Μέλος Σ.Ε.Π. Ε.Α.Π.
akapania@he.duth.gr

Νεοελληνικός Διαφωτισμός και Εκπαίδευση στο Πήλιο πριν την Επανάσταση του 1821», Τεκμήρια μέσα από τους θησαυρούς των Πηλιορείτικων Δημόσιων Ιστορικών Βιβλιοθηκών Ζαγοράς και Μηλεών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι Δημόσιες Ιστορικές Βιβλιοθήκες της Ζαγοράς και των Μηλεών αποτελούν δύο σημαντικές βιβλιοθήκες της Ελλάδος, αφού είναι συνδεδεμένες με τη σχολή της Ζαγοράς (Ελληνομουσείο), σχολή στην οποία φοίτησε ο Ρήγας Φεραίος, από όπου πήρε τις βάσεις των γεωγραφικών του γνώσεων, και την περίφημη Μηλιώτικη Σχολή, που ιδρύθηκε από τους διδασκάλους και μέλη της Φιλικής εταιρείας Γαζή, Κωνσταντά και Φιλιππίδη, όπου διδάσκονταν Φυσικές Επιστήμες με εποπτικά μέσα. Και οι δύο σχολές διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο και συνέβαλαν στην πνευματική αφύπνιση του λαού μας και μάλιστα σε πολύ δύσκολες συνθήκες. Στις δυο Πηλιορείτικες βιβλιοθήκες διαφυλάσσονται παλιά χειρόγραφα, έντυπα βιβλία και άλλα βαρύτιμα κειμήλια της ιστορίας της περιοχής από το 11ο αιώνα. Ο Διαφωτισμός στην Ελλάδα συνδέθηκε έντονα με την ελληνική τυπογραφία η οποία μεταδόθηκε μέσω των παροικιών και στον υπόδουλο Ελληνισμό, βέβαια με κάποια καθυστέρηση λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούσαν στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές. Οι αλλαγές σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο επέτρεψε στο ελληνικό χώρο, κατά την περίοδο 1750-1821 την ανάπτυξη ενός πνευματικού κινήματος ανάλογου του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, που από τον Κ.Θ. Δημαρά ονομάστηκε Νεοελληνικός διαφωτισμός.
Την περίοδο 1750-1821 ιδρύθηκαν σχολεία, εκδόθηκαν βιβλία, μελετήθηκαν οι θετικές επιστήμες. Έτσι ο όρος «Νεοελληνικός Διαφωτισμός» θα συνδεθεί με ένα πνευματικό κίνημα που είχε κύριο αίτημα την παιδεία των Ελλήνων. Επίσης οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί των φορέων του Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο έχουν μεγάλο εύρος και εκτείνονται από την προσκόλληση σε παραδοσιακές αξίες μέχρι την πλήρη αποδοχή των ευρωπαϊκών ιδεών. Η εισήγηση επικεντρώνεται: α) στο Ελληνομουσείο Ζαγοράς και τη σχολή των Μηλεών ως σημείο σύγκλισης προσωπικοτήτων που συνέβαλαν στην θεμελίωση του νεοελληνικού διαφωτισμού, β) στην επίδραση της ναυτιλίας στην εκπαίδευση κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας στο Πήλιο, γ) στην εκπαίδευση στη Ζαγορά από το πρώτο μισό του 17ου αιώνα έως τις αρχές του 18ου αιώνα (νεοελληνικός διαφωτισμός), δ) στον Ιωάννη Πρίγκο, στον Οικουμενικό Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος ο Γ' και στην ίδρυση του Ελ-

ληνομουσείου Ζαγοράς, ε) στις εκδόσεις και τα χειρόγραφα της βιβλιοθήκης Ζαγοράς, στ) στον Ρήγα Βελεστινλή σε σχέση με την σχολή της Ζαγοράς, στ) στην Μηλιώτικη Σχολή και στους τρείς σπουδαίες προσωπικότητες από τις Μηλιές: Άνθιμος Γαζής, Γρηγόριος Κωσταντάς και Δανιήλ Φιλιππίδης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Ελληνομουσείο Ζαγοράς, Σχολή των Μηλεών, Πήλιο, Νεοελληνικός Διαφωτισμός

2. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Ηλίας Τεμπέλης
Καθηγητής Ελληνικής Φιλοσοφίας
στον Τομέα Ανθρωπιστικών και Πολιτικών Επιστημών
της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων
chrisdar@otenet.gr

Ολλανδικές επιδράσεις στον θεσσαλικό Διαφωτισμό

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τον 18ο αιώνα και ιδίως κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού σημαντικός αριθμός Θεσσαλών λογίων είτε ζούσαν στην Ολλανδία, είτε μελετούσαν και διασκεύαζαν έργα διαπρεπών Ολλανδών επιστημόνων. Η ανακοίνωση επικεντρώνεται στις ποικίλες επιδράσεις της ολλανδικής διανόησης στον Ιωάννη Πρίγκο, τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικο Γ΄, τον μητροπολίτη Τρίκκης Αμβρόσιο και τον Στέφανο Δημητριάδη, ο οποίος ανήκε στον ευρύτερο κύκλο του Ρήγα Βελεστινλή. Την ίδια περίοδο ολλανδικά συγγράμματα, αλλά και άλλα ξενόγλωσσα ή ελληνικά βιβλία, που τυπώνονταν στην Ολλανδία, κυκλοφορούσαν μεταξύ Ελλήνων ή ήταν διαθέσιμα σε βιβλιοθήκες, όπως εκείνη της Ζαγοράς. Στους Ολλανδούς επιστήμονες, που ήταν ιδιαίτερα γνωστοί σε Θεσσαλούς λογίους, ανήκαν ενδεικτικά ο Bernard Nieuwentyt και ο Hermann Boerhaave.

Ειδικότερα, δίδεται έμφαση στην άγνωστη μέχρι τώρα επίδραση, την οποία είχε ασκήσει στον Θεσσαλό πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικο Γ΄ (1713-1791) ο Bernard Nieuwentyt (1654-1718), Ολλανδός φιλόσοφος, μαθηματικός, ιατρός και θεολόγος, οπαδός του Καρτέσιου, αντίπαλος του Σπινόζα, καθώς επίσης και σημαντικός εκπρόσωπος του Διαφωτισμού στη χώρα του. Το 1715 είχε εκδώσει σύγγραμμα φυσικής θεολογίας (Het regt gebruik der werelt beschouwingen), στις 900 σελίδες του οποίου θεμελίωνε λεπτομερώς τη θέση ότι η μελέτη του φυσικού κόσμου με τη χρήση επιστημονικών οργάνων και πειραμάτων καταδεικνύει ότι η τάξη και η αρμονία στη φύση οφείλονται στην παντοδυναμία και τη σοφία του πανάγαθου Θεού. Προς αυτήν την κατεύθυνση ο Nieuwentyt εξέταζε τη δομή και λειτουργία του ανθρώπινου σώματος, των φυσικών και χημικών στοιχείων και νόμων, αλλά και των αστρονομικών φαινομένων. Το έργο του, το οποίο στρεφόταν κατά του αθεϊσμού, γνώρισε οκτώ επανεκδόσεις και κατέστη ευρύτερα γνωστό μέσω των μεταφράσεών του στην αγγλική, γαλλική και γερμανική, ασκώντας έτσι αξιόλογη επίδραση στην ευρωπαϊκή και αμερικανική διανόηση.

Ο Καλλίνικος έτρεφε γενικά έντονο ενδιαφέρον για θεολογικά ζητήματα, ενώ τα τελευταία

περίπου είκοσι έτη του πολυκύμαντου βίου του ήταν έκδηλη η εμπιστοσύνη του στις γνωστικές ικανότητες του ανθρώπου, υπό την προϋπόθεση ότι χρησιμοποιούνται η παρατήρηση, η μέτρηση και το πείραμα. Η πληθώρα των συγγραφών του δείχνει λόγιο με πλούσιες και ποικίλες γνώσεις, αλλά το συνολικό έργο του δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Σε ανέκδοτο ποίημά του, αποτελούμενο από 1.400 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, ο Καλλίνικος προέβη σε συνοπτική παρουσίαση απόψεων από το συγκεκριμένο σύγγραμμα του Nieuwentyt, τον οποίο αποκαλούσε «Όλλανδὸν Βερνάρδον». Από το μέτριας κατάστασης και μάλλον μοναδικό χειρόγραφο, που σώζει το ποίημα (Κώδ. Βιβλιοθήκης Ζαγοράς 133), παρουσιάζονται ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα μαζί με χωρία του Nieuwentyt. Το ποίημα συνετέθη ίσως τη δεκαετία του 1770, όταν ο Καλλίνικος, εποπτεύοντας ήδη ως εξόριστος πατριάρχης τη σχολή της Ζαγοράς, είχε πεισθεί για την αξία των φυσικών επιστημών από τον επίσης Θεσσαλό Κωνσταντίνο Τριανταφυλλίδη (περ. 1720-1775/6), που τότε περίπου αναλάμβανε εκεί σχολάρχης. Αρχικά υπήρξε διαφωνία μεταξύ Καλλίνικου και Τριανταφυλλίδη ως προς την αξία των φυσικών επιστημών και τη σκοπιμότητα της θέσπισης της διδασκαλίας τους στη σχολή της Ζαγοράς, σύμφωνα με τις αρχές του Διαφωτισμού. Η αρχική άποψη του Καλλίνικου ήταν αρνητική, αλλά μετεστράφη ύστερα από συζητήσεις με τον Τριανταφυλλίδη και την προσεκτική ανάγνωση σχετικών βιβλίων. Εάν εκδοθεί το συγκεκριμένο ποίημα του Καλλίνικου, θα καταστεί σαφέστερη η μέθοδος, με την οποία ο ίδιος διασκεύασε το σύγγραμμα του Nieuwentyt.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Διαφωτισμός, Σχολή της Ζαγοράς, Ιωάννης Πρίγκος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος Γ΄, Κωνσταντίνος Τριανταφυλλίδης, Μητροπολίτης Τρίκκης Αμβρόσιος, Στέφανος Δημητριάδης, Hermann Boerhaave, Bernard Nieuwentyt.

Αννίτα Πρασσά
Δρ Ιστορίας, Προϊσταμένη Γενικών Αρχείων του Κράτους Μαγνησίας
annita_prassa@yahoo.gr

Κωνσταντίνος Κούμας. Η διαμόρφωση ενός λόγιου του Διαφωτισμού

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην ανακοίνωσή μου εξετάζω τον λόγιο Κωνσταντίνο Κούμα (Λάρισα, 1777 - Τεργέστη, 1836), έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, η δράση του οποίου φθάνει μέχρι τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του ελληνικού κράτους. Με απασχολούν ο άνθρωπος, οι καταβολές του και τα πρώτα χρόνια της ζωής του στη θεσσαλική κοινωνία του ύστερου 18ου αιώνα, οι επιρροές, οι σπουδές του, η μετακίνησή του στο εξωτερικό, η συνάντηση με άλλους λογίους της εποχής του, η διαμόρφωση της σκέψης του. Το συγγραφικό έργο του, όχι τυχαία, αναγνωρίζεται και παρουσιάζεται με επαινετικές κριτικές από γνωστούς λόγιους της εποχής του. Προς το τέλος της ζωής του απολαμβάνει μεγάλης αναγνώρισης και κύρους ώστε δύο χρόνια πριν από το θάνατό του προτείνεται από τον Γραμματέα Παιδείας Κωνσταντίνο Σχινά ώστε δύο χρόνια πριν από το θάνατό του ο Γραμματέας Εκκλησιαστικών και Παιδείας του νεοσύστατου ελληνικού κράτους Κωνσταντίνος Σχινάς του προτείνει το 1834 να διδάξει να διδάξει στο πανεπιστήμιο που σχεδιαζόταν και ιδρύθηκε το 1837. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο εκπαιδευτικό του έργο, το οποίο προσεγγίζεται ως ένα από τα κύρια σχήματα για τη διάχυση του διαφωτιστικού πνεύματος και την πνευματική αφύπνιση του υπόδουλου ελληνισμού. Έργο πολυσχιδές που αφορά τη διδασκαλία, τη συγγραφή διδακτικών βιβλίων, αλλά και θέματα οργάνωσης της παιδείας και των σχολείων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Διαφωτισμός, Εκπαίδευση, Θεσσαλία, Άνθιμος Γαζής, Γρηγόριος Κωνσταντάς, Λόγιος Ερμής, ελληνικές παροικίες, Βιέννη, Τεργέστη, Γερμανία, Σμύρνη.

Θεόδωρος Νημάς
Επίτιμος σχολικός σύμβουλος φιλολόγων
thnimas@gmail.com

Η Εκπαίδευση στη Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και η συμβολή της Εκκλησίας στην ίδρυση και λειτουργία σχολείων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά την περίοδο των πεντακοσίων χρόνων Τουρκοκρατίας η Θεσσαλία είχε πολλά σχολεία και πολλούς μεγάλους διδασκάλους και λογίους, η δε Εκκλησία συνέβαλε καθοριστικά στην ίδρυση και την λειτουργία σχολείων, ενώ οι περισσότεροι δάσκαλοι ήταν ιερωμένοι.

Όταν στο β΄ μισό του ΙΣΤ΄ αι. αρχίζει η εκπαιδευτική αφύπνιση του Ελληνισμού, η Θεσσαλία συμπορεύεται και σε μερικές περιπτώσεις πρωτοπορεί. Στην αναγεννητική εκπαιδευτική και πνευματική αυτή κίνηση, καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, πρωταγωνιστικό ρόλο είχε η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία.

Στα Τρίκαλα όπου είχε μεταφέρει, για τρεις περίπου αιώνες, την έδρα του ο μητροπολίτης Λαρίσης, λειτούργησε το αρχαιότερο σχολείο αυτής της περιόδου, ήτοι η Σχολή Τρίκκης, η οποία είχε ιδρυθεί πριν από το 1543. Αργότερα λειτούργησαν Αλληλοδιδακτική Σχολή (1833-1881), Μουσική Σχολή (από τα τέλη του ΙΖ΄ αιώνα), Παρθεναγωγείο (1861 κ.ε.), το οποίο ίδρυσε και συντηρούσε η Μονή Δουσίκου, και η Δωροθέα Σχολή (1875 κ.ε.), η οποία ιδρύθηκε από τον μητροπολίτη πρώην Δημητριάδος Δωρόθεο Σχολάριο.

Στην περιοχή Καλαμπάκας και Ασπροποτάμου έχουμε την Σχολή Μετεώρων, η οποία λειτουργούσε κατά τον 16ο αιώνα και φέρεται ως ιδρυθείσα από τον τότε μοναχό και μετέπειτα μητροπολίτη Μελενίκου Μεθόδιο, την Σχολή Βεντίστας (Αμαράντου), την οποία ίδρυσε το 1865 και χρηματοδότησε ο εξ αυτής καταγόμενος προαναφερθείς μητροπολίτης πρώην Δημητριάδος Δωρόθεος Σχολάριος και το σχολείο Κλεινοβού το οποίο ίδρυσε το 1818 ο φωτισμένος Κλεινοβίτης επίσκοπος Σταγών Παΐσιος Β΄ (1784-1808).

Στην περιοχή των Αγράφων λειτούργησαν πολύ σημαντικά σχολεία με σπουδαίους διδασκάλους. Πιο γνωστή ήταν η περίφημη Σχολή ή "Ελληνομουσείον" Βραγγιανών, το οποίο ίδρυσε το 1661 ο Ευγένιος Γιαννούλης ο Αιτωλός και δίδαξε σ' αυτό έως τον θάνατό του, τον διαδέχθηκε δε ο σπουδαίος μαθητής του Αναστάσιος Γόρδιος. Άλλες σχολές λειτούργησαν στη Ρεντίνα (18ος αι.) και στην Καστανιά (18ος αι.).

Αξιόλογη εκπαιδευτική δραστηριότητα αναπτύσσεται την ίδια περίοδο στο Μοσχολούρι (ΙΣΤ΄ αι.) και στους Σοφάδες (ΙΗ΄ αι.).

Από το τέλος του ΙΖ΄ αι., και καθ' όλο το επόμενο διάστημα της Τουρκοκρατίας, αναπτύσσεται μια αξιοζήλευτη εκπαιδευτική και πνευματική δραστηριότητα στην περιοχή της Βορειοανατολικής Θεσσαλίας (Τύρναβος, Τσαριτσάνη, Αμπελάκια, Λάρισα, Ραψάνη και Λιβάδι, αργότερα). Στον Τύρναβο η λειτουργούσα ήδη σχολή μεταρρυθμίστηκε το 1701 από τον μητροπολίτη Λαρίσης Παρθένιο και δίδαξαν σ' αυτή σπουδαίοι δάσκαλοι, ανάμεσα στους οποίους και ο πιο ονομαστός, ο ιερέας Ιωάννης Πέζαρος (1782-1806).

Στη Νοτιοανατολική Θεσσαλία (περιοχές Πηλίου – Αλμυρού) έχουμε ήδη από τα μέσα του 17ου αι. λειτουργία σχολείου στη Ζαγορά· αυτό το 1777 ανακαινίστηκε από τον πατριάρχη Καλλίνικο Δ΄. Στις Μηλιές λειτουργούσε σχολείο από το 1760 περ., ενώ αργότερα (1834-1844) την αναβαθμισμένη σχολή διηύθυνε ο Γρηγόριος Κωνσταντάς. Στη Μακρινίτσα λειτουργούσε επίσης σχολείο από τα μέσα του 18ου αι. Στην Πορταριά ο μητροπολίτης Δωρόθεος ίδρυσε το 1866 και Παρθεναγωγείο. Κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας στα περισσότερα χωριά του Πηλίου και του Αλμυρού λειτουργούν σχολεία με πρωτοβουλία του μητροπολίτη Δημητριάδος Δωροθέου.

Η Θεσσαλία ανέδειξε και πολύ σπουδαίους δασκάλους και λογίους, οι οποίοι αριθμούνται στους 130 περίπου. Οι περισσότεροι από αυτούς ήσαν κληρικοί. Σημειώνονται οι πιο γνωστοί: Άνθιμος Γαζής, Άνθιμος Ολυμπιώτης, Γρηγόριος Κωνσταντάς, Δημήτριος-Δανιήλ Φιλιππίδης, Διονύσιος Πύρρος, Δοσίθεος Παναγιωτίδης, Δωρόθεος Σχολάριος, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Ιωάννης Δημητριάδης Πέζαρος, Ιωνάς Σπαρμιώτης, Καλλίνικος Δ' Κωνσταντινουπόλεως, Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων, Παΐσιος Β΄ Σταγών και Στέφανος Οικονόμος.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Εκπαίδευση, Εκκλησία, Θεσσαλία, Τουρκοκρατία, δάσκαλοι, σχολεία

Χρήστος Θ. Ξενάκης
Επίτιμος Σύμβουλος Φυσικών Επιστημών
ch_xenakis@yahoo.com

Το μεταφραστικό έργο των Μηλιωτών λογίων Άνθιμου Γαζή και Δανιήλ Φιλιππίδη στις φυσικές επιστήμες και η συνεισφορά τους στη διαμόρφωση της νέας ελληνικής επιστημονικής ορολογίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Της ένοπλης επανάστασης του 1821, προηγήθηκε μια άλλη «επανάσταση», μια πνευματική αφύπνιση του Γένους, που ξεκίνησε δειλά στα μέσα του 18ου αιώνα και κορυφώθηκε στις αρχές του 19ου.

Είναι η σημαντικότερη περίοδος της πνευματικής προετοιμασίας του απανταχού ελληνόφωνου πληθυσμού. Είναι η περίοδος όπου ο υπόδουλος ελληνισμός θα επιχειρήσει να επανασυστήσει τους δεσμούς του με την αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο, να αυτοπροσδιοριστεί και χάρη στο εμπόριο, στους λογίους της εποχής που ζουν ή σπουδάζουν στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες αλλά και στις αυξανόμενες ανάγκες της ζωής, να έρθει σε επαφή με την ευρωπαϊκή φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη, με τον ευρωπαϊκό διαφωτισμό και πολιτισμό.

Σε αυτή την πνευματική αφύπνιση, συστρατεύτηκαν και δύο σημαντικοί λόγιοι από τις Μηλιές, ο Άνθιμος Γαζής και ο Δανιήλ Φιλιππίδης, οι οποίοι, εκτός των άλλων δραστηριοτήτων τους, ασχολήθηκαν και με μεταφράσεις σημαντικών έργων των φυσικών επιστημών της εποχής τους, συμβάλλοντας αποφασιστικά τόσο στην κατανόηση και ερμηνεία των φυσικών φαινομένων, όσο και στην αποτίναξη του σκοταδισμού και της δεισιδαιμονίας που ταλαιπωρούσαν το μεγαλύτερο τμήμα του ελληνόφωνου πληθυσμού της τότε οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Παράλληλος στόχος τους ήταν και η αναβάθμιση της παρεχόμενης παιδείας, η εισαγωγή του ορθολογισμού και της μεθοδολογίας των φυσικών επιστημών σε αυτή, η δημιουργία μιας εύληπτης μετάφρασης και μιας ελληνικής επιστημονικής ορολογίας που απαιτούσε συμπλήρωση στα ήδη υπάρχοντα εγχειρίδια διδασκαλίας .

Έδωσαν έμφαση στις φυσικές επιστήμες γιατί αυτές, εκπροσωπώντας τον ορθολογισμό με τη μεθοδολογία τους, την αποδεικτική τους ισχύ, αλλά και με τον ωφελιμιστικό τους χαρακτήρα, αποτέλεσαν την αιχμή του δόρατος για την καταπολέμηση των προλήψεων και την αναβάθμιση της καθημερινής ζωής με την τεχνολογία που εκόμιζαν.

Οι Μηλιώτες λόγιοι έχουν επίγνωση της σημασίας της επιστημονικής γνώσης και τον ρόλο που αυτή μπορούσε να παίξει στην αφύπνιση του Γένους.

Έχουν ακόμη συναίσθηση του δικού τους ρόλου ως κοινωνοί του επιστημονικού και φιλοσοφικού λόγου, ως διαμεσολαβητές της νέας γνώσης και μεθοδολογίας, γι' αυτό πέρα από την μετάφραση των πρωτότυπων ξενόγλωσσων έργων, κάνουν διευκρινήσεις, προσθήκες και προσαρμογές στην ελληνική εκδοχή, επιμένοντας στη σωστή και εύληπτη απόδοση των νέων επιστημονικών όρων, δημιουργώντας έτσι τις βάσεις για μια νέα ελληνική επιστημονική ορολογία, ιδιαίτερα στη Χημεία που ήταν εντελώς καινούρια επιστήμη και δεν υπήρχαν «λέξεις – αντιδάνεια» να μεταφραστούν. Ασχολήθηκαν και μετέφρασαν βιβλία φυσικής, χημείας, αστρονομίας και γεωγραφίας που εκάλυπταν το μεγαλύτερο τμήμα των φυσικών επιστημών της εποχής τους.

Στην έρευνα που διεξήχθη, διαπιστώθηκε η προσήλωσή τους στους διαφωτιστικούς τους στόχους, όπως άλλωστε απαιτούσε ο κύκλος του Κοραή στο Παρίσι και του Κανταρτζή στο Βουκουρέστι και αυτό φαίνεται με τους προλόγους που συνήθως προτάσσουν, τις διευκρινήσεις που προσθέτουν, τη γλώσσα που χρησιμοποιούν, την επιλογή των έργων που κάνουν, την επιμονή που επιδεικνύουν στη σαφήνεια και την πληρότητα της ορολογίας που πλάθουν. Έτσι σιγά – σιγά αποκτούν μια μεταφραστική ωριμότητα που συνάδει με τους αρχικούς τους σκοπούς και τους κατατάσσει στους κορυφαίους λογίους – μεταφραστές της εποχής.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Άνθιμος Γαζής, Δανιήλ Φιλιππίδης, Φυσικές Επιστήμες

Αικατερίνη Ζαμπανιώτη
Εκπαιδευτικός και Υποψήφια Διδάκτωρ Π.Τ.Δ.Ε. Α.Π.Θ
katezamp101092@gmail.com

Δανιήλ ο Μάγνης: λόγιος Φιλικός και Διδάσκαλος του Γένους

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Δανιήλ ο Μάγνης (1769- 1856) ή αλλιώς Δανιήλ Δημήτριος Μάγνης αποτέλεσε μια προσωπικότητα των γραμμάτων που με τη ζωή και το έργο του ενσάρκωσε τα αιτήματα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ενώ υπηρέτησε παντοιοτρόπως την πατρίδα και το λειτούργημά του. Γεννημένος στον Άγιο Λαυρέντιο της Μαγνησίας, ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον χαρακτηρισμό «Μάγνης», για να δηλώσει την καταγωγή του. Το πραγματικό του όνομα ήταν Δημήτριος Κέκιας, ενώ τον προσδιορισμό «Μάγνης» τον υιοθετούν αργότερα και άλλοι λόγιοι, οι οποίοι δεν συνδέονται συγγενικά με τον Δανιήλ.

Ο Δανιήλ Μάγνης, φοίτησε στην ακμάζουσα Σχολή της Ζαγοράς κι έπειτα συνέχισε τις σπουδές του σε Γερμανία και Ολλανδία, όπου ήρθε σε επαφή με τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό. Επιστρέφοντας στον ελλαδικό χώρο, δίδαξε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τον Άγιο Λαυρέντιο, καθώς και στα Αμπελάκια. Ο Δανιήλ δεν ήταν μόνο ένας λόγιος αλλά και ένας ένθερμος Φιλικός. Η εμπλοκή του με την Φιλική Εταιρία τον οδηγεί στο να εγκαταλείψει το Πήλιο και να μεταβεί στην Ιταλία. Εκεί κάνει υψηλές γνωριμίες και, μετά από μια σύντομη παραμονή στην Κροατία, επιστρέφει στην Ιταλία όπου διδάσκει και εκδίδει τα έργα του «Λεξικόν Ιστορικομυθικόν και Γεωγραφικόν» και «Γραμματική και μαθήματα της λατινικής γλώσσης: δια τους πρωτοπείρους».

Η μεγάλη πρόοδος στην καριέρα του, ωστόσο, έρχεται το 1839, όταν διατελεί σχολάρχης στην Εμπορική Σχολή της Χάλκης, στην Κωνσταντινούπολη, ενώ αργότερα αναλαμβάνει διευθυντής των δύο μεγαλύτερων θρησκευτικών- πνευματικών κέντρων του Ελληνισμού: της Αθωνιάδας Ακαδημίας στο Άγιον Όρος (1845-1848) και της Μεγάλης του Γένους Σχολής στην Κωνσταντινούπολη (1853-1854).

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στο γνωστότερο έργο του, το «Λεξικόν Ιστορικομυθικόν και Γεωγραφικόν», το οποίο αποτέλεσε για εκείνον έργο ζωής. Το έργο εκδίδεται πρώτη φορά το 1833, εξαντλείται και επανεκδίδεται το 1834 έχοντας ήδη δεκάδες συνδρομητές, αρκετοί εκ των οποίων είναι Έλληνες ομογενείς. Πρόκειται για ένα λεξικό κύριων ονομάτων, όπου κάθε λήμμα συνοδεύεται με ιστορικές, μυθολογικές και γεωγραφικές πληροφορίες. Αυτό που, ωστόσο, καθιστά το λεξικό ιδιαίτερα πρωτότυπο είναι το γεγονός πως ο Μάγνης, όχι μόνο καταγράφει αναλυτικά τις πηγές του, κάτι εξαιρετικά σπάνιο για τα έργα της εποχής, αλλά και τις αξιολογεί, προβαίνοντας σε βιβλιοκρισίες. Ο ίδιος απευθύνει το έργο του στους φιλομαθείς νέους στους οποίους θέλει να προτείνει καλά αναγνώσματα, στα πλαίσια της ευρύτερης διαφωτιστικής προσπάθειας. Το έργο του Μάγνητα είναι αποτέλεσμα ενδελεχούς έρευνας στις βιβλιοθήκες του εξωτερικού, οργανώνεται με βάση ευρωπαϊκά πρότυπα γραφής, σε μια γλώσσα καθομιλουμένη, κοινή, κατανοητή για όλους και αποτελεί ένα από τα πρώτα και από τα πιο επιμελημένα δείγματα κριτικής του 18ου αιώνα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Μάγνης, Πήλιο, λόγιος, λεξικό, βιβλιοκρισία, κριτική, Φιλική Εταιρεία, Αθωνιάδα Ακαδημία, Μεγάλη του Γένους Σχολή

Χατζηλέλεκας Δημοσθένης Α.
Post Doc., Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
dichatzi@sch.gr

Η Μελέτη των Φυσικών Επιστημών, από τον Θεσσαλό Λόγιο-Παιδαγωγό π. Στέφανο Κομμητά, μέσα από τα αδημοσίευτα αυτόγραφα χειρόγραφά του

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία μας αυτή, θα παρουσιάσουμε τα σχολικά εγχειρίδια, που προετοίμαζε ο Θεσσαλός Λόγιος-Παιδαγωγός π. Στέφανος Κομμητάς να δημοσιεύσει, αλλά δεν πρόλαβε, λόγω του πρόωρου θανάτου του στην Πέστη, το 1830. Είναι κώδικες που δημιουργήθηκαν από τα χειρόγραφα που ο Κωφιώτης λόγιος κληροδότησε μαζί με τα βιβλία του, που περιέχονταν σε 29 κιβώτια με 800 τόμους, που στάλθηκαν ως δωρεά στα σχολεία του Ελληνικού κράτους, μετά την κοίμησή του. Τα λείψανα αυτά, πρέπει να ήταν μέρος του αρχείου του, που ήρθαν από την Τεργέστη και παραδόθηκαν στον π. Γρηγόριο Κωνσταντά, ο οποίος δίδασκε τότε στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας.

Σκοπός μας είναι να προβάλλουμε το αξιόλογο εκπαιδευτικό έργο, του τόσο σημαντικού αυτού, λόγιου-παιδαγωγού του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, που για διακόσια χρόνια έμεινε στην ιστορική αφάνεια.

Μελετώντας τα χειρόγραφα Φυσικών Επιστημών του π. Στεφάνου Κομμητά, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα που τίθενται κατά την επισκόπηση των χειρογράφων του, όπως ποιες ιδέες και θεωρίες εισήγαγε, ποιο είναι το επίπεδο της νέας γνώσης που εγκαινίασε, αν η επιστημονική γνώση εισάγεται αυτούσια ή αν αναμορφώνεται σύμφωνα με την προϋπάρχουσα ελληνική φυσική σκέψη και Φιλοσοφία. Πώς εντάσσονται τα επιστημονικά του πεδία στο οικοδομούμενο σώμα των επιστημονικών ιδεών, ποιες προσπάθειες έκανε για τη δημιουργία επιστημονικής ορολογίας, ποια γενικότερη θεωρητική προσέγγιση των θεμάτων προτείνει και ποιες πρακτικές εφαρμογές και προτάσεις υλοποιεί, επιχειρώντας να τις διαπραγματευθεί και να τις παρουσιάσει στο αναγνωστικό του κοινό.

Θα καταθέσουμε την επιστημονική σκέψη και τους προβληματισμούς του. Θα εξετάσουμε τη φιλοσοφική του διανόηση, που προσανατολιζόταν στη γνωσιολογία, μιας και ενδιαφερόταν για κάθε νέα γνώση, δείχνοντας ιδιαίτερη ευαισθησία στη διάδοση των επιστημονικών κατακτήσεων, προσπαθώντας να απαντήσει, με βάση τα νέα δεδομένα, στα ερωτήματα του αφυπνιζόμενου Έλληνα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Φυσικές Επιστήμες

3. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Χαράλαμπος Β. Στεργιούλης
Μεταδιδακτορικός ερευνητής ΑΠΘ, Πρόεδρος Φ.Ι.Α.Λ.Ε.Θ.
bstergioulis@hotmail.com

Οι Νεομάρτυρες της Θεσσαλίας ως φορείς πνευματικής αναγέννησης των υπόδουλων Θεσσαλών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά τη διάρκεια των σκοτεινών χρόνων της τουρκοκρατίας οι Νεομάρτυρες με το έργο, τη δράση τους και κυρίως με την ίδια τους τη θυσία κατάφεραν να αφυπνίσουν πνευματικά τους υπόδουλους Έλληνες και να συνεισφέρουν στην υπόθεση προετοιμασίας της απελευθέρωσης. Ενδεικτικό παράδειγμα προσφέρουν οι Νεομάρτυρες της Θεσσαλίας. Ο οσιομάρτυρας Δαμιανός († 1568), οι νεομάρτυρες, Τριαντάφυλλος εκ Ζαγοράς († 1680), Σταμάτιος ο εξ αγίου Γεωργίου Νηλείας († 1680), , Απόστολος ο Νέος († 1686), Ιωάννης εκ Μονεμβασίας († 1773), Γεώργιος εκ Ραψάνης († 1818) και Γεδεών ο Καρακαλληνός († 1830) με τον βίο, το κήρυγμα και το μαρτύριό τους κατέστησαν ζωντανά πρότυπα πνευματικής αφύπνισης και αναγέννησης των υπόδουλων Θεσσαλών. Εξετάζεται επίσης η παρουσία και δράση αγίων πνευματικών ανδρών στη Θεσσαλία, όπως του μητροπολίτη Λαρίσης Βησσαρίωνος του Β΄ (περ. 1490-1540), των αυταδέλφων οσίων Νεκταρίου († 1544) και Θεοφάνη († 1550) των Αψαράδων και του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω (16ος αι.), οι οποίοι προετοίμασαν τον δρόμο της πνευματικής αναγέννησης, έθεσαν τις βάσεις για την ενίσχυση του ορθόδοξου φρονήματος στην περιοχή της Θεσσαλίας με την ίδρυση μοναστικών κοινοτήτων και ουσιαστικά καλλιέργησαν το έδαφος για την εμφάνιση των Νεομαρτύρων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Νεομάρτυρες, πνευματική αναγέννηση, Θεσσαλία, τουρκοκρατία

Νίκος Αγιώτης
Επιστημονικός συνεργάτης της Ακαδημίας των Επιστημών
Βερολίνου-Βρανδεμβούργου
agiotis@bbaw.de

Όψεις της διδακτικής δραστηριότητας στις μονές της Θεσσαλίας κατά τον 18ο αι.: Τα αριστοτελικά χειρόγραφα της Ι. Μ. Κορώνας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μια ελλιπώς διερευνημένη πτυχή της ιστορίας των ελληνικών γραμμάτων μετά το πολιτικό τέλος του Βυζαντίου (1453) και πριν από την ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους (1830) αποτελεί ο αριστοτελισμός των λογίων αυτής της μακράς ιστορικής περιόδου. Τομή για τις αριστοτελικές σπουδές κατά την προεπαναστατική περίοδο αποτέλεσε η ανάθεση της διεύθυνσης της Πατριαρχικής Ακαδημίας στον Θεόφιλο Κορυδαλλέα (1622, 1625–28, 1636–40). Ο Κορυδαλλεύς εισήγαγε τη μελέτη του αριστοτελικού έργου σύμφωνα με τα νεοαριστοτελικά πρότυπα του προγράμματος σπουδών του Πανεπιστημίου της Πάδοβα. Αν και θεσμική, η εισαγωγή του Νεοαριστοτελισμού δεν ήταν απρόσκοπτη. Για ένα διάστημα συνυπήρξε με την παραδοσιακή ερμηνεία του αριστοτελικού corpus, η οποία στηριζόταν στη μελέτη των νεοπλατωνικών σχολιαστών της Ύστερης Αρχαιότητας, αλλά και τον Σχολαστικισμό. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1720 και για όλη τη διάρκεια του 18ου αι., η ερμηνευτική μέθοδος του Κορυδαλλέως αναγνωρίζεται από την Εκκλησία ως το μοναδικό είδος αριστοτελισμού που ήταν επιτρεπτό να διδαχθεί στα ελληνικά σχολεία της περιόδου. Εξίσου δυναμική με την επικράτηση του Κορυδαλλισμού ή της ελληνικής εκδοχής του Νεοαριστοτελισμού στα σχολεία του Γένους υπήρξε η σχετική παραγωγή χειρογράφων κωδίκων. Εκατοντάδες χειρόγραφα που παραδίδουν τα υπομνήματα του Κορυδαλλέως, φυλάσσονται σήμερα σε Βιβλιοθήκες χωρών που απέκτησαν την ανεξαρτησία τους μετά τη σταδιακή διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι κώδικες αυτοί αποτελούν τους υλικούς φορείς μιας νέας ερμηνευτικής προσέγγισης του αριστοτελικού corpus στον προεπαναστατικό ελλαδικό χώρο, ωστόσο οι τεχνικές παρουσίασης και αναπαραγωγής του κειμένου προσδιορίζονται από τις μεθόδους που αξιοποιήθηκαν κατά τους προηγούμενους αιώνες (εξηγητικά σχόλια στα περιθώρια του κειμένου, συνεργασία ομάδων αντιγραφέων κ.λπ.). Σε κάθε περίπτωση, οι χειρόγραφες συλλογές των έργων του Κορυδαλλέως υποδεικνύουν με τον πιο πληθωρικό τρόπο την ύπαρξη ενός κύκλου σπουδών ή μιας φιλοσοφικής μαθητείας που είχε ως κέντρο της τη σπουδή της φυσικής φιλοσοφίας του Σταγιρίτη.

Στην ανακοίνωσή μας εξετάζονται τέσσερις αριστοτελικού περιεχομένου κώδικες. Τα χειρόγραφα αυτά ανήκουν σήμερα στη Βιβλιοθήκη της Ι. Μ. Κορώνης και αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα των ιστορικών τάσεων που αδρομερώς περιγράφηκαν. Κατά την παρουσίαση έμφαση θα δοθεί στο περιεχόμενο και τα παλαιογραφικά χαρακτηριστικά των κωδίκων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Θεόφιλος Κορυδαλλεύς, Νεοαριστοτελισμός, Χειρόγραφα

Μιχάλης Λαφαζάνης
Διδάκτορας της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
lafazmix@gmail.com

Το παιδαγωγικό έργο και οι μαθητές του Ιωάννη Πέζαρου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806) με την εικοσιπεντάχρονη αδιάλειπτη θητεία του ως δάσκαλος και σχολάρχης στη Σχολή του Τυρνάβου συνέβαλε σημαντικά στην πνευματική διεργασία των τελευταίων δεκαετιών του 18ου αιώνα στη Θεσσαλία. Μαθητές του Πέζαρου αναδείχθηκαν επιφανείς λόγιοι και φορείς του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Στην εισήγηση εξετάζεται το παιδαγωγικό του έργο και οι σχέσεις με τους μαθητές του. Τέλος παρατίθεται κατάλογος με ονόματα των μαθητών του Πέζαρου.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Ιωάννης Πέζαρος, Σχολή του Τύρναβου, Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Γεωργία Κολέτσιου
Υποψ. Διδακτόρισσα Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
gioulakol@yahoo.gr

Ιωάννης Δ. Βαραλής
Αναπληρωτής Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας,
Αναπληρωτής Καθηγητής ΙΑΚΑ, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
iovaralis@uth.gr

Μια παιγνιώδης παίδευση στον Άγιο Γεώργιο Ζαγοράς και ο πατριάρχης Καλλίνικος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην ανακοίνωση θα μελετηθεί ο λιθογλυπτικός διάκοσμος του ναού του Αγίου Γεωργίου της Ζαγοράς. Ο ναός κτίστηκε το 1765, αλλά τα λιθανάγλυφά του τοποθετήθηκαν το 1769 με «προτροπή» του Καλλινίκου, επιφανούς ανδρός που εγκαταστάθηκε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την Ζαγορά, το 1762, μετά την καθαίρεσή του από τον οικουμενικό θρόνο της Κωνσταντινούπολης και την πολύχρονη εξορία του, και έπαιξε σημαντικό παιδευτικό ρόλο τόσο στον τόπο του όσο και σε ολόκληρο το Πήλιο. Συγκεκριμένα, θα μελετηθούν τα πρότυπα των αστρονομικών σφαιρών που σκαλίστηκαν στην κεντρική αψίδα του ναού, που διασώζονται πανομοιότυπα στο έντυπο σύγγραμμα του Χρύσανθου Νοταρά με τίτλο: Εισαγωγή εις τα Γεωγραφικά και Σφαιρικά (Παρίσι, 1716), καθώς και τα κείμενα των αφιερωματικών επιγραφών, που διακρίνονται για την παιγνιώδη και γριφώδη διατύπωσή τους. Τόσο οι σφαίρες όσο και τα κείμενα στόχο τους είχαν αφενός την κατάδειξη της αξίας της εκπαίδευσης και την προβολή της λογιοσύνης του Καλλινίκου στους Ζαγοριανούς και αφετέρου μια ενδεχόμενη παραδειγματική μνημόνευση ενός ιστορικού γεγονότος.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Ζαγορά, Καλλίνικος Γ' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, εκπαίδευση, ναός Αγίου Γεωργίου, κτητορικές επιγραφές.

Ναυσικά Μουλά
Φιλόλογος, Πρόεδρος του Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων
nafsikamoula@gmail.com

Οι απελευθερωτικές ιδέες μέσα από τις λέξεις στην «Ελληνική Νομαρχία»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η «Ελληνική Νομαρχία», έργο του ανώνυμου συγγραφέα που ήδη στον τίτλο συστήνεται απλώς ως «Έλλην», επεξηγείται ως κείμενο που πραγματεύεται την ελευθερία. Αφιερώνεται στον «μεγάλο και αείμνηστο Έλληνα», τον Ρήγα, «τον πρόδρομο μιας ταχέας ελευθερώσεως της κοινής πατρίδος μας Ελλάδος». Αποκαλύπτεται στο έργο η ελεύθερη σκέψη μέσα από τον νεοελληνικό λόγο. Οι απελευθερωτικές ιδέες που αναδύονται καταδεικνύουν τις στενές επαφές του φορέα τους με όλες τις οργανωμένες στην εποχή του κινήσεις που στόχευαν στην αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού από τον τράχηλο του υπόδουλου Έλληνα. Παρουσιάζουν επίσης τον εκφραστή τους άνθρωπο διαποτισμένο από τις ιδέες της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και τα διδάγματα του Γαλλικού Διαφωτισμού. Η ελευθερία είναι η κυριαρχούσα έννοια, άρρηκτα συνδεδεμένη με την «Νομαρχιακή Διοίκηση». Η ελεύθερη σκέψη και ο κριτικός στοχασμός, η διατήρηση άσβεστης της ελπίδας, η υπόμνηση ηρωικών κατορθωμάτων, η αποκάλυψη της αλήθειας που εμμελώς φυλάσσεται κρυμμένη από επιτήδειους, η αέναη αναζήτηση της ευδαιμονίας, η ομόνοια και η «ομοιότης», η αναγκαιότητα της εκπαίδευσης, ευδοκιμούν, ανθούν και καρποφορούν μόνο στον κήπο της ελευθερίας με την επιστασία του ορθού λόγου. Ιδέες που φυτεύουν στον υπόδουλο το σπέρμα της απελευθέρωσης, αλλά και στον ελεύθερο διαφυλάσσουν την ιδέα της διατήρησης της ελευθερίας και της αποτροπής του εξανδραποδισμού.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
Ελληνική Νομαρχία, Γαλλικός Διαφωτισμός,

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΣΗΓΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ

Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, kmalafant@primedu.uoa.gr

Δρα Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, Ομότιμη Ερευνήτρια, τ. διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνης Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, μέλος της Εθνικής Επιτροπής Ελλάδα 2021, polymer@academyofathens.gr

Αντώνιος Σμυρναίος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Νεοελληνική Ιστορία, Ιστορία της Νεοελλ. Εκπαίδευσης και Διδακτική της Ιστορίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, smirnaios@uth.gr

Δημήτριος Ν. Παντελοδήμος, Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, nikolaspan30@yahoo.com

Γεώργιος Κοντομήτρος, Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Γραμματέας της Εταιρείας Θεσσαλικών Ερευνών, gkonto153@gmail.com

Αλέξανδρος Καπανιάρης, Δρ Ψηφιακής Λαογραφίας, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π.Θ., Μέλος Σ.Ε.Π. Ε.Α.Π., akapania@he.duth.gr

Ηλίας Τεμπέλης, Καθηγητής Ελληνικής Φιλοσοφίας στον Τομέα Ανθρωπιστικών και Πολιτικών Επιστημών της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων chrisdar@otenet.gr

Αννίτα Πρασσά, Δρ Ιστορίας, Προϊσταμένη Γενικών Αρχείων του Κράτους Μαγνησίας, annita_prassa@yahoo.gr

Θεόδωρος Νημάς, Επίτιμος σχολικός σύμβουλος φιλολόγων, thnimas@gmail.com

Χρήστος Θ. Ξενάκης, Επίτιμος Σύμβουλος Φυσικών Επιστημών, ch_xenakis@yahoo.com

Αικατερίνη Ζαμπανιώτη, Εκπαιδευτικός και Υποψήφια Διδάκτωρ Π.Τ.Δ.Ε. Α.Π.Θ, katezamp101092@gmail.com

Χατζηλέλεκας Δημοσθένης Α., Post Doc., Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, dichatzi@sch.gr

Χαράλαμπος Β. Στεργιούλης, Δρ Βυζαντινής Φιλολογίας ΑΠΘ, Μεταδιδακτορικός ερευνητής ΑΠΘ, Πρόεδρος Φ.Ι.Α.Λ.Ε.Θ., bstergioulis@hotmail.com

Νίκος Αγιώτης, Επιστημονικός συνεργάτης της Ακαδημίας των Επιστημών Βερολίνου-Βρανδεμβούργου, agiotis@bbaw.de

Μιχάλης Λαφαζάνης, Διδάκτορας της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, lafazmix@gmail.com

Γεωργία Κολέτσιου, Υποψ. Διδακτόρισσα Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, gioulakol@yahoo.gr

Ιωάννης Δ. Βαραλής, Αναπληρωτής Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Αναπληρωτής Καθηγητής ΙΑΚΑ, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, iovaralis@uth.gr

Ναυσικά Μουλά, Φιλόλογος, Πρόεδρος του Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων, nafsikamoula@gmail.com

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΙΔΙΟΜΕΛΟΝ

ISBN 978-618-84595-7-1

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ:

- «ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΚΙΒΩΤΟΣ, για τη διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος» (Βόλος)
- Γενικά Αρχεία του Κράτους - Γ.Α.Κ. Μαγνησίας (Βόλος)
- Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα (Βελεστίνο)
- Εταιρία Θεσσαλικών Ερευνών (Βόλος)
- Φιλολογικός, Ιστορικός, Λογοτεχνικός Σύνδεσμος (Φ.Ι./Ο.Σ.)Τρικάλων (Τρίκαλα)
- Σύνδεσμος Φιλολόγων Λάρισας (Λάρισα)
- Φίλοι της Βιβλιοθήκης - Για την υποστήριξη των Βιβλιοθηκών του Δήμου Τυρνάβου (Τύρναβος)
- Μουσείο Πόλης Δήμου Καρδίτσας (Καρδίτσα)
- Φιλολογική Ιστορική Αρχαιολογική Λαογραφική Εταιρεία Θεσσαλίας